

Brud og reproduktion af samfundsmæssige magtforhold

Erhvervspolitikken i Danmark som eksempel

Finn Valentin

1. 1980'ernes udsigt til polarisering i magt og velfærd

Nærværende artikel er et bidrag til belysningen af *sammenhængen mellem magtfordeling og erhvervspolitisk udvikling i Danmark*. Undersøgelsen har først og fremmest retrospektiv karakter, idet den forsøger at lokalisere nogle af de mekanismer i det politiske system, der gennem de sidste årtier har været udslagsgivende for denne sammenhæng (afsnit 3, 4 og 5); men i form af overvejelser om den erhvervspolitiske udviklings konsekvenser for magtfordelingen i 80'ernes samfund har artiklen også en fremadrettet synsvinkel (afsnit 1, 2 og 6).

Udgangspunktet tages i nogle resultater fra det Lavindkomstkommissionsnotat, der vedrører fordelingen af magtressourcer i det danske samfund (Valentin 1980) (for en uddybning af den magtopfattelse, der opereres med i det følgende, skal der henvises til notatet (s. 216 ff.)). Notatet gennemgår en række påvirkningskanaler indenfor det politiske system (f. eks. den korporative kanal, de nærdemokratiske deltagelsesformer, den enkelte borgers forhold til forvaltningen og offentlige myndigheder) og arbejdslivet (f. eks. repræsentation gennem samarbejdsudvalg, tillidsmandsordninger, sikkerhedsorganisationer m. v.). Undersøgelsen af disse forskellige påvirkningskanaler og fordelingen af de magtressourcer der kan anvendes i kanalerne afdækker samme tværgående tendens: Adgangen til sådanne magtressourcer – og resultaterne af at anvende dem – er klart stigende, når vi bevæger os op gennem stillingshierarkiet og op gennem fordelingen af forskellige velfærdskomponenter (f. eks. indtægt og uddannelse). De magtmæssigt svage grupper kan således karakteriseres med bl. a. følgende kendetegn:

1) Det er først og fremmest grupperne udenfor erhverv. Aktiv erhvervsdeltagelse synes at udgøre en tærskel, man skal over for overhovedet at kunne benytte forskellige påvirkningskanaler, – hvad der for denne gruppe først og fremmest drejer sig om påvirkningskanalerne i f. t. det politiske system. I kraft af en række selvforstærkende sammenhænge synes en manglende erhvervsdeltagelse at udgøre den sikreste vej til magtesløshed.

2) For grupperne *indenfor* arbejdsmarkedet er kvalifikationsniveauet af stor betydning. Grupper med minimal skole- og erhvervsuddannelse og med jobs uden selvstændighed og kvalifikationskrav etablerer sjældnere ressourcer, hvorved deres indflydelse kan øges; og de ressourcer, der i arbejdslivet eller det politiske system på forhånd er etableret, udnytter de sjældnere og med ringere resultat.

3) Et tredje skel går mellem selvstændige og lønmodtagere. Begge grupper er imidlertid stærkt heterogene, og skellet er derfor mere flertydigt og kompliceret. Men magtfuldheden er iøjnefaldende med den ensidige placering af ledelses- og dispositionsretten i arbejdslivet og den heraf følgende magt over valg af teknologi, arbejdsdeling og jobsstruktur. Den ses endvidere i f. t. det politiske system, hvor de selvstændige gennem deres erhvervsorganisationer opnår en klar relativ overrepræsentation i det omfangsrige net af offentlige råd, nævn og organer, der tilsammen danner den korporative kanal til den politiske magt.

Blandt notatets forskellige konklusioner fremhæves disse 3 sammenhænge med magtfordelingen: placeringen inden/udenfor erhverv, placering i kvalifikationshierarkiet, placering m. h. t. kontrol over kapital og produktionsmidler. De fremhæves, fordi de knytter an til den udvikling, der kan forventes for 1980'ernes danske samfund m. h. t. erhvervsmæssig beskæftigelse, og m. h. t. forskydninger i kvalifikationsstrukturen.

Beskæftigelsesudsigterne for 1980'erne behandles i arbejdsnotat 12 (Frøslev Christensen, 1980) og af notatets forfatter andet steds i dette nummer. Forskellige fremskrivningsmetoder fører til det samme resultat, nemlig en gradvis stigning i arbejdsløsheden op til et niveau af 300.000–400.000 i 1990. Årsagerne til denne stigning ligger *dels* i en fortsættelse af den internationale lavkonjunktur, *dels* i den teknologiske udvikling (hvor navnlig mikroprocessorernes betydning må fremhæves), *dels* i udformningen af den hjemlige økonomiske politik og erhvervspolitik, der som en *ceteris paribus* forudsætning antages fortsat i fremskrivningsperioden.

Hvad angår udsigterne for kvalifikationsstrukturen, kan en vurdering tage sit udgangspunkt i hovedtendenserne gennem de sidste 20 år. Disse tendenser afdekkes i arbejdsnotat 4 (Mathiesen 1979), og nogle af notatets konklusioner herom sammenfattes af notatets forfatter andetsteds i dette nummer. Hovedtendensen er en tiltagende polarisering i kvalifikationsstrukturen. Kvalifikationsstrukturens midte – de faglærte – er relativt aftagende; de kortere og længerevarende teoretiske uddannelser er tiltagende; og i kraftig vækst er de helt kortvarige uddannelse og specialarbejdskurserne. Disse tendenser fremhæves, fordi de kan forventes fortsat i 1980'erne. Her vil en gradvis udvidet brug af mikroelektronik gradvis reducere behovet for faglært arbejdskraft yderligere; til gengæld sker en kraftig øgning af to typer jobs: dels manuelle jobs med yderst begrænsede kvalifikationskrav; dels jobs i produktionsplanlægningen med særdeles høje kvalifikationskrav. Samstemmende er mange forskellige undersøgelser af

de teknologiske udviklingstendenser nået frem til at forvente en stærkt udvidet polarisering af kvalifikationsstrukturen (Frøslev Christensen 1980, 182 ff.)

En sådan samtidig polarisering mellem beskæftigede og arbejdsløse og mellem højt og lavt kvalificerede jobs må forventes at indebære en tilsvarende polarisering i den samlede velfærdsfordeling, – al den stund beskæftigelse og kvalifikationsniveau fra en række undersøgelser vides at høre til blandt de mest udslagsgivende determinanter for velfærdsfordelingen. De netop anførte resultater fra notatet om magtressourcerne viste, at beskæftigelse og kvalifikationsniveau også var sudslagsgivende determinanter for magtressourcernes fordeling. Det er således en samtidig polarisering i velfærds- og magtfordeling, der tegner sig i 80'ernes danske samfund.

2. Erhvervspolitikens betydning

Disse forventninger må opstilles under en »alt-andet-lige-forudsætning«, herunder også antagelsen om, at der ikke sker substantielle forandringer i den hidtil praktiserede krisepolitik. Hidtil har man set en økonomisk politik, der forsøger at nedbringe betalingsbalanceunderskud og inflationsniveau gennem reduktion af efterspørgslen og den offentlige sektor; her er tale om en politik, der som bekendt i sig selv virker arbejdsløshedsskabende. Erhvervspolitikken har været domineret af generelle tilskudsordninger uden forsøg på mere langsigtede påvirkninger af produktionsstruktur og teknologi.

Som omtalt andet steds i dette nummer, er det tvivlsomt om en krisepolitik af denne karakter overhovedet kan løse Danmarks betalingsbalance- og inflationsproblemer. I form af en såkaldt »aktiv erhvervspolitik« er der imidlertid fremlagt forskellige forslag, der tilbyder andre løsninger på de økonomiske problemer, og som samtidig rummer offensive tiltag overfor de netop omtalte dystre udsigter for 1980'erne; det gælder både modforholdsregler overfor en blind teknologisk udvikling med dens følger for kvalifikationsstrukturen; og det gælder beskæftigelsesudviklingen.

De forskellige forslag til en aktiv erhvervspolitik er velkendte; de er præsenteret fyldigt andet steds¹⁾ og skal ikke gentages her, hvor opmærksomheden skal rettes mindre mod de økonomisk-tekniske aspekter og mere på de magtmæssige aspekter. En sammenligning mellem den nuværende liberale, monetaristisk orienterede krisepolitik og den foreslåede aktive erhvervspolitik af nyreformistisk karakter viser klart, at de to strategier ikke kun udgør modsætninger i økonomisk teknisk forstand; de udgør også modsætninger i den forstand, at de repræsenterer to forskellige syn på, hvordan magtfordelingen i samfundet skal fastholdes hhv. ændres. De ses tydeligt i de forskellige elementer til en aktiv

1) Se bl. a. Frøslev Christensen 1980, 224 ff, samt Vangskjær 1980 74 ff, sidstnævnte også for referencer til andre forslag om aktive erhvervspolitikker.

erhvervspolitik, som indebærer, at det offentlige skal kunne foretage en mere styrende og koordinerende påvirkning af erhvervsudviklingen. Det skal ske bl. a. for at kunne frembringe den sammenhæng mellem den samlede efterspørgsels- og produktionsstruktur, som de hidtidige allokeringsmekanismer tilsyneladende ikke har kunnet etablere; her retter opmærksomheden sig bl. a. mod samfundsmæssige behovsområder indenfor f. eks. energiområdet og den kollektive trafik, eller mod produktioner, der ud fra privatøkonomiske kalkyler er urentable, men rentable ud fra samfundsøkonomiske kriterier. Man tænker sig nye offentlige organer, der skal koordinere, tage initiativ eller rådgive på disse områder; bl. a. indgår der forslag om oprettelsen af brancheråd; og man forestiller sig en stærkt udvidet offentlig aktivitet omkring finansiering af ny eller udvidet produktion. Endvidere kobles de forskellige forslag sammen med en udvidet indflydelse for de ansatte på de enkelte virksomheder.

Tilsammen indebærer disse forslag, at en række af de magtbeføjelser, der i dag er knyttet til privatkapitalistiske dispositions- og allokeringsformer, skal modificeres og afvejes med indflydelse fra det politiske system, fra fagbevægelsen og fra den enkelte virksomheds ansatte.

Det drejer sig således om en forskydning i nogle af de magtressourcer, der er mest centrale i en samfundstype som den danske; og i den henseende falder den aktive erhvervspolitik i god tråd med en række forslag fra Socialdemokratiet og fagbevægelsen gennem 1970'erne: Kapitalmarkedsområdet, ØD-forslagene, overførslen af midler fra pensionskasser og pensionsforsikringselskaberne har som fælles hensigt forslagene på – i større eller mindre grad – at ville modificere privatkapitalistiske beslutningsformer og tilføje dem nye politiske og/eller kollektive elementer. De har endvidere den fælles egenskab, at de indtil nu er forblevet effektivt blokeret; og med minimale undtagelser deler de dermed skæbne med de forslag til en aktiv erhvervspolitik, der har været lanceret siden 77-78, og som har været forsøgt indarbejdet i de store politiske forlig siden da.

Der burde ofres betydelig interesse på at få afdækket karakteren og virkemåden af de sociale kræfter, der virker for og imod de forskellige, fundamentalt modsatrettede kriseløsningsstrategier. Udfaldet af denne styrkeprøve har jo nemlig ikke kun konsekvenser for de modifikationer af privatkapitalistisk magt, der tilsigtes med forslagene om en aktiv erhvervspolitik; valget af kriseløsningsstrategi har jo bl. a. en videregående indvirkning på de ligeså fundamentale polariseringsmuligheder i samfundsstrukturen, der blev omtalt først i artiklen. De følgende afsnit er bidrag til undersøgelsen af disse sociale kræfter bag krise- og erhvervspolitikens udformning.

3. Forskellige tilgange til forklaring af erhvervspolitikken

Et fingerpeg om årsagerne til den svage erhvervspolitik i Danmark får man gennem sammenligninger med andre højt udviklede industrilande, hvoraf en lang

række fremviser en betydeligt mere aktiv erhvervspolitik kendetegnet bl. a. ved mere direkte og mere selektive virkemidler (OECD 1975; NOU 1980). Således som sådanne aktive erhvervspolitikere har udviklet sig i forskellige lande, er det tydeligt, at bestemte strukturelle forudsætninger spiller en rolle (Olsen, 1980, 126 ff.) Koncentrationsgraden i virksomhedsstrukturen – som atter er delvis betinget af forekomsten af råstoffer og tunge basisindustrier – har betydning; dels fordi investeringerne i sådanne industrier ofte er så store, at privat kapitaltilførsel er utilstrækkelig; dels fordi hvor beskæftigelsen i de enkelte brancher bliver overordentlig afhængig af få, store virksomheder, bliver direkte og selektive indgreb for at sikre sådanne virksomheder nærliggende; endelig lader en politik, der retter sig mod en given branche, sig enklere iværksætte og koordinere, hvis den i hovedsagen orienterer sig mod en håndfuld større virksomheder, end hvis den må rette sig mod en sværm af mere ustabile, mindre virksomheder. Også den regionale struktur har betydning; store spændinger mellem industrielt fremskredne og tilbagestående regioner søges løst gennem politikker, der er selektive ikke kun i regional forstand men også i de bevidste forsøg på at frembringe sammenhængende, selvforstærkende industrielle miljøer i udviklingsregionerne. Også det enkelte lands indplacering i den internationale politiske struktur har betydning; har landet her en fremskudt stilling med mere vidtgående globale interesser, eller er det tale om et neutralt, men strategisk vigtigt land, er der gunstige forudsætninger for en stor og avanceret rustningsindustri; herved sker en stærk udvidelse af koblingerne mellem det politiske system og store dele af industrien, hvor resultatet kan blive meget bevidste og målrettede industripolitiske tiltag; det sker uafhængigt af mere officielle erhvervspolitiske doktriner, som det ses af USA's oplysning til OECD-publikationen om industripolitik, om at man stort set ikke betjener sig af selektive politikere, – uagtet den bevidste frempacing af strategiske brancher så som flyindustri og elektronik (OECD 1975, 10).

Strukturelle forskelligheder mellem landene af den her nævnte karakter kan dog langt fra forklare de nationale variationer i erhvervspolitik. Man bringes måske nogle skridt videre ved at sondre mellem forskellige typer aktive erhvervspolitikere, som kan karakteriseres på forskellige dimensioner (Hedlund 1980). Her skal anvendes en simpel sontring mellem to typer: *Offensive* erhvervspolitikere, der massivt påvirker udviklingen i teknologi og produktionsstrukturen (fremme af udvalgte brancher, fremme af virksomhedsfusioner m. v.) med sigte på at opnå en national strategisk placering i fremtidens internationale arbejdsdeling. *Defensive* erhvervspolitikere kan være ligeså direkte og selektive i deres reguleringsformer, men i stedet for planlægning m. h. p. strategisk placering i den internationale arbejdsdeling er politikken baseret på ad hoc tiltag overfor truede brancher og virksomheder.

Denne kategorisering har interesse bl. a. fordi de mest vidtgående offensive politikere har udviklet sig i lande, der dels har nogle af de anførte strukturelle

egenskaber, men som derudover er karakteriseret ved en relativ svag arbejderbevægelse og et stærkt, høj-koncentreret industrielt storborgerskab. Frankrig, Japan, Sydkorea og – med visse modifikationer – Vesttysland er karakteristiske eksempler. Nogle af de mest vidtgående defensive politikker finder man i Sverige (Boston Consulting Group 1978; Olsen 1980, 116) og Norge (Olsen, 1980, 110), hvor arbejderbevægelserne er blandt de stærkeste i verden. Flere hypoteser kan opstilles om dette sammenfald. Man kunne forestille sig, at en stærk arbejderbevægelse ud fra beskæftigelseshensyn vil kunne dreje støtteforanstaltninger hen mod bevarelse af store, arbejdsintensive arbejdspladser/brancher og dermed tilføre hele erhvervspolitikken et defensivt præg. Man kunne alternativt forestille sig, at netop i de lande, hvor arbejderbevægelsen er tilstrækkelig stærk, vil den formå at konstruere erhvervspolitikken som en trojansk hest, hvor en national offensiv erhvervspolitik som en mere langsigtet sikring af beskæftigelsen danner rammen om magtforskydninger mellem samfundsklasserne (jf. det danske eksempel ovf.). Her vil erhvervslivet og andre borgerlige kræfter søge at undgå etableringen af offensive politikker og foretrække andre politikker, der – selv om de er mere ineffektive – til gengæld vil holde hesten uden for Troja's mure; sålænge de har styrke hertil, sålænge vil også den offensive erhvervspolitik udeblive. Sandsynligvis er elementer fra begge hypoteser aktive, men der foreligger ikke datamæssige muligheder for at foretage mere kvalificerede, komparative afprøvninger.

I en forklaring på den særligt svage og passive erhvervspolitik i Danmark må alle de her nævnte faktorer tages i betragtning. Erhvervsstrukturens uhyre lave koncentrationsgrad, fraværet af tunge basisindustrier eller et militær-industrielt kompleks relativ høj regional homogenitet og andre strukturelle kendetegn spiller en stor rolle. Andre landet med beslægtede strukturegenskaber har imidlertid udviklet langt mere aktive erhvervspolitikker. Det peger i retning af, at de politiske og magtmæssige aspekter, der er af interesse for nærværende artikel, synes at være af stor betydning i det danske tilfælde.

Aspekter af denne magtproblematik er blevet behandlet i forskellige arbejder (Arnfred og Nielsen 1977 og 1979; Kristensen og Levinsen 1977; Valentin 1978 A og 1978 B). Efter deres tilgang til problemstillingen kan disse arbejder karakteriseres som »interesseanalyser«. Metodisk tager de udgangspunkt i de profitbetingelser, der er knyttet til forskellige dele af erhvervsstrukturen, og interesserne for de tilhørende dele af borgerskabet deduceres fra dette grundlag. Herved isoleres forskellige borgerskabsfraktioner, f. eks. småborgerskab, storborgerskab, fraktioner knyttet til passiv eller aktiv kapital osv., og der kan på dette grundlag opstilles forskellige mønstre af konflikt eller sammenfald af interesser hos forskellige fraktioner m. h. t. udformning af diverse statslige politikker. Og den faktiske udvikling – eller manglende udvikling – af sådanne politikker kan da ses i lyset af de styrkepositioner, hvormed forskellige fraktioner kan gøre deres interesser gældende.

Medens én sådan tilgang danner et uomgængeligt udgangspunkt for en forklaring af den faktiske udvikling i den statslige erhvervspolitik, er den i sig selv langt fra tilstrækkelig, – bl. a. fordi det politiske system, herunder den parlamentariske kanal, betragtes som en black-box, hvis selvstændige betydning ganske vist anerkendes uden dog at blive gjort til genstand for egentlig analyse.

Som et supplement til den hidtidige klasse- og interesseanalytiske tilgang vil de følgende afsnit undersøge nogle mekanismer i det politiske system, som antages at have haft en blokerende virkning for udviklingen af en aktiv erhvervspolitik. Selvsagt bliver det ikke nogen udtømmende undersøgelse af det politiske systems rolle i denne sammenhæng, ligesom en sammenkædning med tidligere resultater fra interesseanalysen må komme senere. Undersøgelsen er disponeret således, at afsnit 4 behandler mekanismer i den parlamentariske kanal, mens afsnit 5 behandler mekanismer i forvaltningen og i den korporative kanal. Den nøjere sammenhæng mellem disse to sæt mekanismer vil fremgå af de to afsnit.

4. Den parlamentariske kanal – socialdemokratismens krise

Det empiriske materiale i nærværende afsnit skal ses i lyset af den fundamentale, socialdemokratiske strategi, hvormed reformismens langsigtede historiske mål søges opnået. Navnlig i de skandinaviske socialdemokratier er denne ofte blevet formuleret som en strategi med 3 niveauer:

1) I årtierne omkring århundredskiftet vandt man sejren om det første niveau, nemlig det *politiske* demokrati. Med den faktiske ligestilling i valgretten opnåede man de afgørende magtressourcer for at kunne få del i statsmagten og dermed begynde at etablere det andet niveau: 2) Det sociale demokrati, som tilstræbte en udjævning af uligheder mellem befolkningsgrupper m. h. t. en lang række velfærdsaspekter, – en udjævning man accepterede måtte finde sted indenfor en privatkapitalistisk samfundsstrukturens muligheder. Som skaber af en udbredt udligning og forøgelse af velfærden kunne socialdemokratiet påregne en stadig stigende vælgerandel, som da kunne danne springbræt for en demokratisk overgang til det 3. niveau: 3) Det økonomiske demokrati, som – uden nødvendigvis at afskaffe markedsøkonomien – omfattede en overgang fra privatkapitalistisk til mere kollektivt og/eller politisk styrede dispositions- og allokeringsformer i økonomiens centrale sektorer.

Ingen af de skandinaviske lande har taget de afgørende skridt ind i den 3. fase; men som nævnt ovenfor er de norske og svenske socialdemokratier – sammenlignet med det danske – kommet relativt længere i forsøgene på at tilføre privatkapitalismen forskellige elementer af politisk og fagforeningsmæssig kontrol og indsigt. Nærværende afsnit vil forsøge at vise, at en væsentlig del af årsagen hertil er, at den 2. fase har været betydelig mere kritisk for det danske Socialdemokrati end for det norske og svenske. Hovedsynspunktet er, at det danske socialdemokrati kun har kunnet opnå sine velfærdspolitiske mål i fase 2

under den omkostning, at socialdemokratismen som samfundsmæssig kraft er gået delvis i opløsning. Man mangler derfor magtressourcer – navnlig parlamentarisk styrke – til at kunne introducere elementer fra 3. fase, – de elementer, der i Danmark især er blevet udformet i forb. m. den aktive erhvervspolitik og ØD-komplekset. Medens socialdemokratiets svækkelse i det følgende vil blive undersøgt gennem udviklingen i vælgerkorpset, er det samme fænomen blevet undersøgt i et tidligere arbejde (Valentin 1978 C), hvor opmærksomheden blev rettet mod de organisations- og fordelingsmæssige forskydninger, der skabes af det velfærdsstatslige apparatur: De betydelige omfordelinger over de offentlige finanser har forbigået de øvre indkomstkategorier i et sådant omfang, at politikken har mistet sin klassekarakter og sin mobiliseringsevne; omfordelingerne er i stedet sket indenfor lavere og mellemlacerede indkomstkategorier, hvorved der er skabt basis for de modsætninger mellem »trækdyr« og »uproduktive«, som i så rigt mål har kunnet udnyttes i 70'ernes danske politik. Hertil kommer, at der politisk er blevet skabt nye fordelingsskel (mellem f. eks. ejere og lejere) der ligeledes skærer ned gennem samfundets primære classeskel. Velfærdsstaten i den danske udgave har således i høj grad frembragt *sekundære* fordelingsskel, der lægger sig på tværs af de interessedannelser, der hidrører fra den *primære* klassestruktur. Årsagerne hertil ligger i, at Socialdemokratiet har måttet gennemføre sine velfærdspolitiske reformer gennem kompromisser, hvis politiske indhold nødvendigvis måtte afspejle den relativt svage samfundsmæssige styrkeposition, Socialdemokratiet kunne mønstre. Svagheden kan dels beskrives strukturelt i f. h. t. privatkapitalismen, idet velfærdspolitikkerne måtte udformes således at de i mindst muligt omfang greb ind i virksomhedernes dispositionsret; det betød, at en lang række af de omkostninger, som reelt er produktionsomkostninger (f. eks. nedslidning af arbejdskraften, erhvervskvalificering) ikke gennem lovgivning blev påtvunget virksomhederne efter deres andel af disse omkostninger; i stedet blev de betalt ved skattefinansiering. Ved denne forskydning af finansieringen bliver der i stort omfang tale om en produktion med ikke betalte omkostninger (Kapp 1978, Amoroso og Nielsen m. fl. 1978) og fordelingen af disse omkostninger transformeres dermed til at blive konfliktstof mellem *skatteborgere*, hvor det i sit udgangspunkt var en strukturelt formuleret konflikt. I denne »nye« tematisering af konflikten viser arbejdsbevægelsens svaghedsposition sig igen, idet man i det politiske magtspil stort set ikke har ressourcer til at gennemtrumfe en reel progressiv fordeling af disse omkostninger. I stedet dannes de omtalte sekundære fordelingsmekanismer, der selvforstærkende virker tilbage i en svækkelse og opløsning af den socialdemokratiske bevægelse.

Det er denne svækkelse og opløsning i vælgerkorpset, der skal behandles i det følgende, og udgangspunktet skal tages i tabel 1, der viser stemmeandelen dels for socialdemokratierne, dels for socialdemokratiet + venstrefløjen i Danmark, Norge og Sverige i perioder mellem 1921–77.

Tabel 1. Gennemsnitlige andele af de afgivne stemmer til socialdemokratiet (SD) samt socialdemokratiet + venstrefløjen (VFL) i Danmark, Norge og Sverige 1921-77.

	Danmark		Norge		Sverige	
	SD	SD+VFL	SD	SD+VFL	SD	SD+VFL
1921-29	38.5	38.9	31.5	34.9	39.2	44.6
1930-39	43.9	45.6	38.0	39.3	43.8	51.8
1944/45	32.8	45.3	41.0	52.9	46.6	56.9
1947-58	40.1	44.8	46.9	51.7	45.8	50.6
1960-69	39.1	47.9	45.5	51.2	48.4	52.6
1970-77	32.5	43.7	35.3	46.5	43.9	49.2

Kilde: Glans 1977, 101.

Som det fremgår mønstrer socialdemokratierne i alle 3 lande en høj og næsten lige stor andel af stemmerne i 1930'erne. P. gr. af det relativt store kommunistparti i Sverige har arbejderpartierne (d.v.s. socialdemokrati + venstrefløj) her absolut stemmemajoritet. Men efter 1945 skiller den danske udvikling sig fra de to øvrige. Efterkrigsvalgene styrkede socialdemokratierne i Norge og Sverige, således at arbejderpartierne her udgjorde en majoritet, der blev bevaret til 60'ernes udgang. I Danmark, derimod, betød venstrefløjens fremgang i efterkrigsvalget ikke en tilsvarende styrkelse af arbejderpartierne, fordi fremgangen i stort omfang skete på bekostning af Socialdemokratiet. På intet tidspunkt i efterkrigstiden kom arbejderpartiernes stemmeandel over 50 %.

Den relative svaghed af det danske Socialdemokrati har ikke kun sin årsag i de netop omtalte svækkelseseffekter fra velfærdspolitikernes kompromisser. Således spiller forskydninger i klassestrukturen en stor rolle. I perioden 1960-80 faldt arbejderne andel af den erhvervsaktive befolkning i Danmark således fra 50 % til 40 %. Funktionærstanden steg fra 28 % til 45 %, mens de selvstændige faldt fra 22 % til 13 %, et fald, der først og fremmest kan henføres til landbruget. Disse klassestrukturelle forskydninger forklarer en del af, men langt fra hele forskydningen i stemmeandele. Og det må bemærkes, at den relative forskydning fra arbejderklasse mod mellemlagene har været større i Sverige end i Danmark, således at man på det grundlag skulle have forventet en modsat tendens end den observerede i arbejderpartiernes styrke i de to lande. (Goul Andersen 1977; 102; Esping Andersen 1980, 127).

At det er langt mere end klassestrukturelle forskydninger, der bevirker tilbagegangen i det danske Socialdemokrati, tydeliggøres, når man nøjere undersøger tilbagegangens sociale sammenhæng. Følger man således den andel af arbejderne, der stemmer socialdemokratisk, androg den 84 % i 1960. I 1975 var det 45 % efter i 1973 at have været nede på et minimum af 38 %. De svenske paralleltal for 1960 og 1975 viser en tilbagegang af klart mere begrænset karakter, nemlig fra 77 % til 68 % (Esping Andersen 1980, 241). Af de højere

funktionærer i Danmark stemte 25 % i 1964 på Socialdemokratiet; i 1975 var det 12 %. Reduktionen for lavere funktionærer gik i samme periode fra 49 % til 23 % (Glans 1977, 108). Her er en sammenligning med Sverige kun mulig for lavere funktionærers vedkommende; her forblev andelen af socialdemokrater uændret i perioden. Det fremgår således, at det danske Socialdemokratis tilbagegang i højere grad skyldes ændret stemmefordeling *indenfor* klasserne end det skyldes forskydninger i klassernes relative størrelsesforhold.

Socialdemokratiets netto-tilbagegang har dog ikke været så stor som disse tendenser antyder, idet nye grupper er kommet i stedet. Det gælder først og fremmest pensionister. Af Socialdemokratiets vælgerbasis udgjordes 22 % af pensionister i 1960. I 1975 var det 39 %, – d.v.s. omtrent samme andel som arbejderne udgør af partiets vælgerbasis. Også her er den parallelle svenske tendens langt svagere og mere i overensstemmelse med, hvad man skulle forvente alene ud fra demografiske forskydninger. (Esping Andersen 1980, 236–39).

En sådan påvisning af *at socialdemokratismen løsrives fra samfundets klassestrukturering* er imidlertid ikke i sig selv et bevis for, at det er den ovenfor omtalte selvforstærkende svækkelse hidrørende fra de velfærdspolitiske kompromisser, der begrundet løsrivelsen. En sådan argumentation er en forenkling, idet den forbiser, at der har været en generel tendens til, at partistrukturen udvikler sig stadig mere løsrevet fra klassestrukturen. Tendensen har gennem de sidste årtier kunnet observeres i de – bemærkelsesværdigt få – lande, hvor klassevariable overhovedet nogensinde har kunnet forklare partivalg, – det vil hovedsagelig sige Skandinavien og England (Worre 1978 B, 34). Samme årsager synes at gøre sig gældende i disse lande, – bl. a. *at* meningspåvirkningerne i stedet for at gå gennem partikontrollerede kanaler (aviser og vælgerforeninger) nu i stadig stigende grad går gennem elektroniske, partineutrale kanaler; *at* udflytningen fra bycentrenes arbejderkvarterer til forstæderne har virket opløsende på arbejderkulturens osv.

Sammenlignet med disse lande har klassepartisystemets opløsning været så drastisk og navnlig de socialdemokratiske vælgerforskydninger været så markante, at specifikt danske årsagsfaktorer må inddrages; og det er her opmærksomheden samler sig om reaktionerne i det socialdemokratiske vælgerkorps på de omtalte velfærdspolitiske kompromisser. Disse reaktioner kommer klarest og mest abrupt til udtryk ved valgene i 1966 og i 1973.

Tilslutningen til Socialdemokratiet var i 1964 75 % blandt arbejdere og 26 % i middelklassen. Ved 1966-valget var tilslutningen hhv 62 % og 20 %. (Worre 1979, 70). Dette mønster i tilbagegangen er blevet sat i sammenhæng med det store boligforlig, der netop blev gennemført før 66-valget, og som indeholdt forskellige begunstigelser for ejerne på lejernes bekostning. Denne sammenhæng ses tydeligt, hvis man deler de socialdemokratiske arbejdere op i ejer- og lejergrupper, hvor tilbagegangen ved 66-valget bragte de socialdemokratiske stemmer ned på hhv. 73 % og 55 %; d.v.s. at den alt overvejende del af brutto-

afvandringen foretages af arbejder-lejere, mens ejerne næsten ikke påvirkes. Afvandringen gik til venstrefløj, hovedsagelig SF. (Esping Andersen 1980, 494). De efterfølgende valgresultater og indre brydninger i den socialdemokratiske bevægelse (jf. Krag og Andersen 1971, 305-9) gjorde det klart for partiledelsen, at fejltagelsen måtte korrigeres, og i partiets forhandlinger med SF i regeringsperioden 1971-73 ses tydelige forsøg på at beskære ejerprivilegierne. Det mest markante resultat heraf er imidlertid, at det nu ved 73-valget bliver ejere i funktionærgruppen, der massivt forlader partiet (Esping Andersen 1980, 497). 1973-valget rummer imidlertid så mange nye og komplekse tendenser, at det kan være vanskeligt umiddelbart at isolere boligpolitikens effekter. Ved hjælp af regressionsanalyser er det imidlertid blevet testet, hvilken betydning status som ejer-lejer har som forklaringsvariabel for partivalget sammenholdt med andre sociol-økonomiske kriterier (klasse, urbaniseringsgrad, indkomst og alder). Med tests for årene 1960, 66, 71, 73 og 75 påvises en lav udslagskraft for boligstatus i 1960. Betydningen stiger markant ved 66-valget, og stigningen fortsætter frem til 75-valget, *hvor betydningen klart overgår klassevariablenes betydning*. Et sammenlignende test med Sverige viser, at en lignende udvikling med stigende betydning for boligstatus i partivalget *ikke* har fundet sted her, – en udvikling som den svenske boligpolitiske udvikling heller ikke har givet anledning til (ibid, 513 ff). Den mest udslagsgivende årsag til at Socialdemokratiet viser stærkere opløsningstendenser i Danmark end i Norge og Sverige ligger antagelig her i boligpolitikens effekter på vælgerkorpset. Det er således en *politisk genereret* svækkelse hidrørende fra socialdemokratiske kompromisser med borgerlige partier.

Lignende effekter synes at kunne spores fra andre politiområder, f. eks. skattepolitikken. Det er således karakteristisk, at der blandt vælgerne ikke har været nogen modstand mod selve de velfærdsstatslige reformer på de udgiftstunge sociale og uddannelsesmæssige områder. Der er imidlertid en generel utilfredshed med det tilhørende høje beskatningsniveau (Nielsen 1976, 144 ff); og *den* utilfredshed er større i Danmark end i Sverige, og forskellen er størst for de socialdemokratiske vælgere. Samtidig kan det påvises, at der blandt arbejderpartiernes vælgere i Danmark er klart flertal for en mere progressiv beskatning (ibid, 140). Taget tilsammen peger disse ting i retning af, at disse vælgere ikke er modstandere af velfærdsstaten men er imod den skattepolitik, der har placeret en meget stor del af dens finansiering på lavere og mellemlacerede indkomster. Derved opstår en rationel forklaring på, at det såk. »wellfare-backlash« har været mindre i Norge og Sverige, hvor beskatningen har en klart mere progressiv karakter, og hvor selskabsbeskatningen spiller en større rolle (Glans 1977, 120; Heidenheimer 1975). Og man får endvidere lidt af forklaringen på den diffuse karakter af det danske backlash; for vælgerskredet i 1973 var ikke primært et skred på en højre-venstre-akse, men først og fremmest et skred på en protest-akse rettet mod gammel-partierne (Worre 1976, 203-4). Det var således

ikke en højre-orientering, der drev vælgerne bort fra Socialdemokratiet; det var snarere en rådvildhed overfor den kompromisfyldte velfærdsstat, og det Socialdemokrati, man – delvis uberettiget – så som hovedansvarlig.

Sammenholdt med den klassiske, langsigtede reformistiske magtstrategi, der blev omtalt først i afsnittet, har forholdet mellem strategiens 2. og 3. fase udviklet sig anderledes i den politiske virkelighed. Hvor 2. fase gennem fordelings- og velfærds politik skulle øge den socialdemokratiske vælgeropbakning og dermed dets parlamentariske styrkeposition, har den faktiske virkning været en kaotisk spredning; og selv om Socialdemokratiet er gået ud af 77- og 79-valgene med pænt øgede stemmeandele, viser et nøjere eftersyn, at det er flyvesand, man her har samlet sammen.²⁾ Det er en type af stemmetilgang, som ikke tillader Socialdemokratiet at foretage substantielle politiske fornyelser det være sig i højre- eller venstreorienteret retning. I den parlamentariske kanal er det danske socialdemokrati således blevet fanget midt i vadestedet mellem strategiens 2. og 3. fase, og årsagen hertil synes i høj grad at kunne føres tilbage til de effekter på vælgerkorpset, som partiets egen faktiske politik har haft.

Man kan imidlertid gå videre og spørge, hvorfor det danske socialdemokrati mere udtalt end det norske og svenske er blevet fanget her i vadestedet. Svaret herpå må inddrage mange faktorer; men én af dem synes at være, at det danske socialdemokrati i efterkrigstiden har ført en for tilbageholdende og profilløs erhvervspolitik med forskellige langsigtede konsekvenser for partiet til følge såsom: 1) Den første konsekvens er, at partiet ikke har kunnet gennemføre en erhvervspolitik, som kunne påvirke selve klassestrukturen på en sådan måde, at den socialdemokratiske styrkeposition gradvis blev forbedret. Til sammenligning har dette aspekt været klart inde i de svenske socialdemokraters erhvervspolitiske tankegang; de har lige siden det store klassekompromis i 1930'erne lagt vægt på en bevidst påvirkning af produktionsstrukturen, hvorved kapitalismens »modning« skulle accelereres; herved fik man dels hurtigere ekspanderet det produktionsmæssige grundlag for den almene velstandsstigning; dels blev landbrugets og småproduktionens andel af arbejdsstyrken hastigt formindsket, mens en relativ vækst gjorde sig gældende for lønmodtagere – det potentielle (og efterhånden faktiske) socialdemokratiske vælgerkorps. Til forskel herfra har småborgerlige lag langt op i Danmarks efterkrigstid spillet en stor rolle i erhvervsstrukturen, i arbejdsstyrken og dermed i vælgerkorps og i partistruktur.

- 2) Ved 1977- og 79-valgene stemte således 60 % af arbejderne på Socialdemokratiet. For funktionærerne er niveauet endog betydeligt højere ved 79-valget end ved 71-valget (Worre 1978A og 1980). Men det er en anden type af opbakning Socialdemokratiet nu modtager; førhen var opbakningen motiveret af klasseidentifikation og partiloyalitet (de såk. langtidsfaktorer blandt motiverne bag partivalget). Som en generel tendens for alle befolkningsgrupper og alle partier har til gengæld korttidsfaktorerne, hvor partivalget motiveres ud fra aktuelle spørgsmål eller ud fra tillid til partiledelsen, fået en stigende betydning, og disse tendenser har igennem 70'ernes forløb også haft et solidt greb i Socialdemokratiets vælgerkorps (ibid). Socialdemokratiets vælgermæssige genopbygning står således på usikker grund og må for en vis del tilskrives de borgerlige partiers manglende evne til at samle sig i et regerings-dueligt tilbud til vælgerne (Worre 1978A).

2) Den anden konsekvens er, at det danske socialdemokrati ikke har opnået at få erhvervspolitikken placeret i de centrale politiske konfliktdimensioner, således som disse udkrystalliseres i befolkningens holdninger. Sammenlignet med det norske og det svenske har det danske socialdemokrati langt mere ensidigt satset på fordelings- og velfærdspolitikker; i 1950'erne og 60'erne blev disse politikker *ikke* overfor vælgerbefolkningen præsenteret som nogen samlet strategi for samfundsudviklingen, hvori de indgik i klar sammenhæng med erhvervspolitikker. Konsekvensen er, at de faktiske og de potentielle socialdemokratiske vælgere heller ikke i dag *opfatter nogen sammenhæng* mellem disse politikområder. Det fremgår klart af tabel 2, som viser korrelationer mellem 10 politiske holdninger målt i 1979, nemlig 5 holdninger vedr. øget erhvervspolitisk kontrol og engagement og 5 holdninger vedr. fordelings- og lighedspolitiske spørgsmål. Der er beregnet person-korrelationer mellem alle 10 holdninger, og tabellen viser *gennemsnittet* af disse korrelationer dels for de 5 erhvervspolitiske og de 5 fordelingspolitiske holdninger hver for sig, dels for alle 10 holdninger korreleret med hinanden. Alle 3 typer beregninger er foretaget særskilt for udvalgte undergrupper.³⁾

Tabel 2. Gennemsnit af korrelationer på 10 erhvervs- og fordelingspolitiske holdninger i vælgerbefolkningen 1979

Korrelationsgennemsnit for:	Beregnet for flg. grupper med partipræferencer som følger:			
	Borgerlige partier	Socialdemokratiet	Socialdemokratiet (Kun folkeskoleudd.)	Alle
5 erhvervspolitiske holdninger	.22	.16	.15	.28
5 fordelingspolitiske holdninger	.14	.13	.13	.22
Både erhvervs- og fordelingspolitiske holdninger	.15	.10	.10	.23

Kilde: Databasen fra Vælgerundersøgelsen 1979.

3) De 5 spørgsmål vedr. erhvervspolitiske emner omhandler: 1) Ønskværdigheden af øget statslig kontrol med de private investeringer. 2) Indførelsen af tvungen overskudsdeling i virksomhederne. 3) Statslig overtagelse af banker og storindustri. 4) Øget statslig samordning og kontrol over næringslivet. 5) Ønskværdigheden af at al industri nationaliseres. De 5 fordelingsmæssige spørgsmål angår: 1) Ønskværdigheden af at man i politik bestræber sig på at give alle samme økonomiske vilkår. 2) Ønskværdigheden af øget beskatning af de højere indtægter. 3) Opfattelsen af at for mange får sociale ydelser uden at de trænger til det. 4) Opfattelsen af, at man i Danmark er gået for langt med de sociale reformer. 5) Ønskværdigheden af at frembringe en generel udligning i indtægter og levestandard.

En tak rettes til Hans Jørgen Nielsen, Københavns Universitets Institut for Samfunds-fag, for velvillig og inspirerende bistand ved EDB-kørslerne anvendt i tabel 2.

Beregningerne må ses i lyset af, at pro-holdninger til disse spørgsmål overvejende findes hos socialistiske vælgere (Socialdemokratiet og venstrefløjen), mens modstanden overvejende findes i de borgerlige partier. Det kan derfor ikke undre, at korrelationerne er højst for hele samplet, fordi de her beregnes på basis af den største spredning af fordelingerne. Det interessante er derimod niveau-forskellen mellem korrelationerne for hhv. borgerlige og socialdemokrater. Der er betydeligt større ideologisk konsistens og sammenhæng i de holdninger, hvormed borgerlige afviser en udvidet erhvervspolitik ($r = .22$), end der er sammenhæng i de socialdemokratiske holdninger for sådanne politikker ($r = .16$). Når det drejer sig om konsistens i holdninger til et samlet kompleks af erhvervs- og fordelingspolitiske spørgsmål er den endnu mindre hos de socialdemokratiske vælgere ($r = .10$) og modstanden hos borgerlige viser igen relativt større sammenhæng ($r = .15$). Fordelingen for socialdemokratiske vælgere med kun folkeskoleuddannelse er anført, fordi lav konsistens i holdningsuniverset forekommer hyppigst hos gruppen med den laveste uddannelsesgrad, hvorfra Socialdemokratiet rekrutterer en del vælgere. Derfor undersøges det i 3. søjle, om resultaterne ændrer sig i f. t. 2. søjle, hvis uddannelse holdes konstant; det ses de ikke at gøre, og fænomenet er derfor *ikke* primært uddannelsesmæssigt betinget.

Beregninger gennemført på norsk materiale viser *dels*, at de ikke-borgerlige partiers vælgere her som helhed befinder sig holdningsmæssigt til venstre for de tilsvarende danske grupper, *dels* at de norske grupper fremviser denne forskel sammenhængende på både erhvervs- og fordelingspolitiske dimensioner. Disse resultater holder også, når der kontrolleres for forskelle i erhvervsstruktur, og det sandsynliggøres, at de socialistiske partiers egen påvirkning og udformning af landets ideologiske klima har spillet en udslagsgivende rolle (Glans 1975).

Med andre ord er det lykkedes bedre for det norske socialdemokrati at integrere erhvervs- og fordelingspolitiske synspunkter i én sammenhængende socialdemokratisk ideologi og at præge denne sammenhæng ind i befolkningens holdningsunivers. Det er lykkedes klart dårligere for det danske socialdemokrati, der så at sige mere har gået på kun ét ben, et velfærds- og fordelingspolitisk. Da de politiske muligheder på dette område kom i økonomisk og politisk krise først i 70'erne, viste det sig omkostningsfuldt for socialdemokratiet, at det ikke i tide havde udviklet og af dramatiseret en erhvervspolitik, hvormed det kunne tegne sin profil og fastholde sine vælgere.

Kort sammenfattet har afsnittet således argumenteret for, at når Socialdemokratiet sidst i 70'erne mangler parlamentarisk magt til en erhvervspolitisk offensiv, er det fordi partiets parlamentariske afhængighed af borgerlige partier i 50'erne og 60'erne tilførte formuleringen af den danske velfærdsstat et umiskendeligt borgerligt islæt. Det ses i reformernes ultra-liberalistiske respekt for kapitalistiske dispositions- og allokeringsformer, i virksomhedernes manglende andel i finansieringen af de offentlige udgifter, de foranlediger; og det ses en-

delig i fordelingen af de skattebyrder, finansieringen overføres til. Den manglende sammenkædning af erhvervs- og velfærdspolitikker viste sig efterhånden farlig, fordi den opløste det socialdemokratiske vælgerkorps, og fordi en manglende tydeliggørelse af denne sammenhæng stillede vælgerkorpsset uforberedt overfor den erhvervspolitiske nyprofilering, hvormed partiet forsøgte at løfte sig ud af krisen. Endnu et det erhvervspolitiske gennembrud udeblevet, hvorfor partiet strategisk set fremdeles er fanget i vadestedet, hvor det hverken fordelings- eller erhvervspolitisk formår at påvirke samfundsudviklingen. I den forstand er udsigterne for en aktiv erhvervspolitik uløseligt bundet sammen med den socialdemokratiske krise.

5. Korporatisme og forvaltning – hvem leverer præmisserne?

En sammenligning med Norge og Sverige viser, at den korporative kanal og forvaltningen her har spillet en mere aktiv rolle i udviklingen af industripolitikken, end de har i Danmark. Disse to faktorer hører derfor med i en undersøgelse af de mekanismer i det politiske system, der har haft en hæmmende indvirkning på udviklingen i Danmark.

En forståelse af den korporative kanal må tage udgangspunkt i den *gensidige afhængighed*, der hersker mellem interesseorganisationerne og det politiske system. Organisationerne er afhængige af at få en lang række af deres interesser varetaget gennem offentlig finansiering og regulering; og omvendt er det politiske system afhængigt af den praktiske viden, den koordinering og den legitimering, som organisationerne kan levere i forbindelse med lovgivningens udformning og implementering.

Som alle afhængighedsrelationer vil også denne danne ramme om et styrkeforhold. Det kan her dels dreje sig om styrkeforholdet mellem organisationer og politisk system, dels dreje sig om forholdet mellem de forskellige interessegrupper, der inddrages. Der skal nedenfor argumenteres for, at erhvervsorganisationerne i Danmark har placeret sig stærkt i begge sammenhænge, og når man sammenligner med norske og svenske forhold, synes det at være selvforstærkende processer, der placerer erhvervsorganisationerne i en tiltagende – resp. aftagende – styrkeposition.

Man kan næsten udvikle en almen teori for disse selvforstærkende processer: Med en stærk parlamentarisk placering kan arbejderbevægelsen explicit eller implicit true med vidtgående erhvervspolitisk lovgivning. Derved opstår et kraftigt motiv for erhvervsorganisationerne for at gå ind i offentlige udvalg og organer for gennem samarbejde at afbøde de mest uønskede udviklinger; arbejderbevægelsen står med det gunstige udgangspunkt, at det er trusler om lovgivning, der danner præmisser for samarbejdet, og samtidig undgås polariserende og mobiliserende parlamentariske kampe om spørgsmålet. Arbejderbevægelsens offensive udgangspunkt betyder også, at de faglige interesseorganisationer kan

tildeles en mere fremskudt position i disse udvalg og organer. Herved tilføres fagbevægelsen både øget indflydelse, øget indsigt og nye interne »læreprocesser«, hvori traditionelle fagbevægelses-målsætninger kobles sammen med erhvervspolitiske problemstillinger. Samme fremskudte position kan fagbevægelsen opnå i organer, der er resultat af lovgivning, og på samme måde kan forvaltningen her tildeles en aktiv og udfarende rolle. Det sidste har den vigtige virkning at igangsætte erhvervspolitiske læreprocesser i forvaltningen; og sådanne er nødvendige, eftersom forvaltningen står overfor virksomheder og erhvervsorganisationer med et stort erfaringsmæssigt og informationsmæssigt forspring, som i sig selv tildeler dem en magtfuld position i spillet. Kun gennem forvaltningsmæssige læreprocesser kan denne vigtige magtfuldighed neutraliseres, og det sker hurtigere jo længere forvaltningen drages ind i konkrete dispositions- og allokeringsproblemer.

Alle de her nævnte processer kan »skifte fortegn«: En svagere parlamentarisk position for arbejderbevægelsen giver ikke muligheder for at gennemføre eller true med vidtgående erhvervspolitisk lovgivning. Hvert skridt må tages gennem opslidende parlamentariske opgør, der med matematisk vished vil ende i et profilløst kompromis. Kompromisset tilsikrer erhvervsorganisationerne næsten autonome positioner i de udvalg, der skal administrere loven; faglige organisationer og forvaltningen bliver ikke indtrængt i problemstillinger, der kan igangsætte interne læreprocesser, som til gengæld udvikles i erhvervsorganisationernes egne sekretariater. Forvaltningen fastholdes i et informationsefterslæb, som gør initiativrig adfærd på området til usikkert karrierestof for ambitiøse embedsmænd.

Det er sidstnævnte fortegnsskift, der passer bedst på den danske situation. Som nævnt ovenfor har arbejderpartierne i Danmark aldrig kunnet konsolidere sig som parlamentarisk flertal. Nogen substantiel trussel om mere vidtgående erhvervslovgivning har derfor ikke været til stede; når man har forsøgt at trække organisationerne ind i et erhvervspolitisk samarbejde med regeringen ved at give dem valget mellem lovgivningens »stokkemetoder« eller samarbejdets »gulerod«,⁴⁾ har erhvervsorganisationerne taget truslen med knusende ro. Enten har de helt undlagt at indgå i samarbejdet, jf. livsforsikringsselskabernes afslag på en aftalebaseret ordning om tilførsel af risikovillig kapital til betalingsbalancerhvervene; eller man er indgået med en nøje præcisering af de særdeles forbeholdne præmisser, hvormed man deltager, jf. organisationernes indtrædelse i Kapitalmarkedsrådet ved årsskiftet 1971-72, og jf. Industrirådets indtrædelse i Det Industripolitiske kontaktudvalg.

At det korporative system i høj grad har udviklet sig på erhvervsorganisationernes præmisser fremgår også af den kvantitative vægt, hvormed de indgår sammenlignet med lønmodtagerorganisationerne. En oversigt over nylige forsk-

4) Sprogbrug fra Aktuelts leder 20.11.71 ang. Kapitalmarkedets opgaver og kompetence.

ningsresultater herom (Valentin 1980) viser: For det første, at når det korporative udvalgssystem betragtes under ét, er de selvstændige repræsenteret i svagt større omfang end lønmodtagerne. Tager man imidlertid højde for de selvstændiges langt mindre andel af arbejdsstyrken, betyder det, at hver selvstændig har en repræsentation, der er 6 gange større end hver lønmodtagers. For det andet viser repræsentationen imidlertid at rumme to forskellige tendenser. Hvad angår arbejdsmarkedsorganisationerne fremviser de et paritetisk repræsentationsmønster i arbejds- (og delvis i undervisnings-) ministeriets udvalg. I udvalg under industri-⁵⁾ og landbrugsministerierne dominerer brancheorganisationerne; lønmodtagerorganisationerne er hert klart sub-paritetisk repræsenteret; i mange udvalg er landbrugsorganisationerne i den gunstige position at være eneste repræsenterende part i f. t. ressortministeriet.

Repræsentationsmønstret i den erhvervspolitiske gren af det korporative system afspejler således erhvervsorganisationernes styrkeposition i f. t. lønmodtagerorganisationerne. De norske og svenske forhold afviger herfra med en klart mere fremskudt position for lønmodtagerorganisationerne (Olsen 1980, 110 ff.)

Skifter man fokus bort fra interesseorganisationernes indbyrdes styrkeforhold for i stedet at se på erhvervsorganisationernes styrkeposition i f. t. forvaltning og politisk system, ses organisationerne også her at stå stærkt. Det kan dels registreres i organisationernes evne til at påvirke vigtige lovgivningsprocesser (Frøsløv Christensen 1978, 115 ff.); det kan endvidere registreres i mandatsammensætningen og beføjelserne for de råd, der forestår den egentlige støttetildeling til virksomhederne under de forskellige erhvervsfremmedordninger. Oftest giver mandatsammensætningen erhvervsrepræsentanterne den afgørende indflydelse på beslutningerne, og det kan være lovfæstet, at udvalget endog ikke behøver give oplysninger fra sig til ministeren (Olsen 1980, 106; Vangskjær 1980, 93). Atter andre ordninger administreres gennem det private Finansieringsinstitut for Industri og Håndværk.

Heraf følger ikke kun den umiddelbare fordeling mellem forvaltning og erhvervsorganisationer af indflydelse på de løbende beslutninger. Heraf følger også, at forvaltningen holdes på afstand af den information og de læreprocesser, som er en nødvendig forudsætning for at en mere aktiv og en tydeligere politisk styret erhvervspolitik overhovedet kan bringes i forslag. Dette selvforstærkende forspring for erhvervsorganisationerne kan føres helt tilbage til første verdenskrig, hvor Industrirådet (i samarbejde med Grosserer-Societetet og skibsrhederne) placerede sig i centrum af organiseringen af udenrigshandelen. Forspringet blev fastholdt i den efterfølgende udvikling af en lang række eksport- og erhvervsfremmeordninger. På teknologipolitikkens område har Akademiet for de tekniske videnskaber (oprettet i 1938 i samarbejde med Industrirådet og storindustrien) haft en beslægtet rolle som den koordinerende og præmis-defi-

5) Handelsministeriet på tidspunktet for undersøgelsens gennemførelse. Se Fivelsdal m. fl. 1979.

nerende aktør på området, og det kan konkluderes, at »... Den analytiske kapacitet, der har været nødvendig for at vurdere behovet for nye initiativet og for at samordne anvendelsen af de enkelte økonomiske, teknologiske og andre støtteordninger, derfor hovedsagelig er opbygget i de store virksomheder og hos erhvervsorganisationerne... Derfor er de teknisk-videnskabelige kundskaber, viden om internationale strukturproblemer og den viden om moderne produktionsvilkår, der iøvrigt er nødvendigt for aktivt at påvirke den industrielle udvikling, kun i ringe omfang til stede hos de industripolitiske myndigheder i Danmark« (Kristensen og Jørgensen 1980,) En langt mere aktiv rolle for forvaltningen kan påvises i andre lande (bl. a. Sverige og Frankrig). En sådan mere aktiv rolle er selvforstærkende, dels fordi information og koordineringskapacitet i sig selv er selvforstærkende ressource typer, dels fordi der i forvaltningens industripolitiske organer opstår en egeninteresse for industripolitisk ekspansion (ibid).

Det kan således konkluderes, at erhvervsorganisationerne i høj grad har været den præmis-leverende part i den korporative kanal, både vis-a-vis forvaltningen og fagbevægelsen; for begge de sidstnævnte har det haft den langtrækkende virkning, at de ikke er kommet ind i kumulativ opbygning af information, handlingsmodeller og koordineringskapacitet, hvormed de efterhånden kunne neutralisere erhvervsorganisationernes forspring. Når man vil fokusere på de mekanismer omkring det politiske system, der har virket hæmmende på den erhvervspolitiske udvikling, udgør disse selvforstærkende processer i forvaltningen og i den korporative kanal vigtige elementer.

6. Sammenfatning og perspektiver

Når man sammenstiller argumenterne fra afsnit 1-5 ovenfor, fremstår der 3 forskellige problemstillinger vedr. magtfordelingen i 80'ernes samfund. De kan alle 3 formuleres således, at deres gensidige sammenhæng og betingning står klart, og således at deres nøje sammenhæng med erhvervspolitikken udvikling tydeliggøres:

1) Den første problemstilling vedrører fordelingen mellem kapital og lønmodtagere af de magtressourcer i det politiske system, hvormed erhvervsudviklingen kan påvirkes. Med magtressourcer menes her bl. a. parlamentarisk styrke, placering i erhvervspolitikken forskellige udvalg, og råd m. h. t. den indsigt og påvirkningsmulighed, som placeringen giver. Her er det afgørende spørgsmål, i hvilket omfang arbejdsbevægelsen vil komme igennem med den udformning af den aktive erhvervs politik, der er blevet formuleret gennem de senere år.

2) Den anden problemstilling vedrører konsekvenserne for de beskæftigelses- og kvalifikationsmæssige polariserings-udsigter, der tegner sig for 1980'erne. Denne polarisering blev (i afsnit 1) anset for sandsynlig, med mindre der sker et sådant skift i krise- og erhvervspolitikken, som giver mulighed for mere se-

lektive, retningsorienterede og sammenhængsskabende påvirkninger af produktionsstrukturen, – det vil sige det skift, som netop er omtalt under pkt. 1 Polarisering i beskæftigelses- og kvalifikationsstrukturen kan imidlertid som nævnt forventes at blive fulgt af korresponderende polariseringer i fordelingerne af velfærd og af magtressourcer.

3. Hermed opstår magtproblematikkens tredje aspekt.. For en sådan polarisering af løndomtagergrupper vil gøre den betydelig mere heterogen, segmenteret og internt modsætningsfuld. Fra årtiers forskning i politisk sociologi vides en sådan tendens at indebære også en øget politisk segmentering, hvor forskellige lønmodtagergruppers interesser sættes op mod hinanden og forsøges hævdet i modstillinger af partier og fagforeninger. Under sådanne vilkår må arbejderbevægelsens muligheder for en styrkelse som parlamentarisk og organisatorisk kraft anses for endnu mere vanskelig end den har været gennem de forudgående 20 år. Set i det perspektiv biver de næste 5–10 år af stor strategisk betydning for fremtidens samfundsudvikling. Sammen med årtiet omkring århundredskiftet og 30'erne kommer 80'erne formentlig til at optræde i historiebøgerne som de årtier i 1900-tallet, hvor de afgørende koblinger mellem forskydninger i samfundsstrukturer og magtsystemer fandt sted.

Litteraturliste

- Amoroso og Nielsen m. fl. 1978 Amoroso, B. og Nielsen, K., m. fl.: *Socialøkonomisk rapportering*. RUC 1978.
- Arnfred og Nielsen 1977 Arnfred, N. og Nielsen, K.: »Kapitalfraktioner, strukturpolitik og økonomisk politik« i Arnfred, N. m. fl.: *Krise i Danmark*. RUC 1977.
- Arnfred og Nielsen 1979 Arnfred, N. og Nielsen, K.: »Kapitalfraktioner i Danmark – et svar til Finn Valentin«. *Nordisk tidsskrift for politisk økonomi*. Nr. 8 1979.
- The Boston Consulting Group 1978 The Boston Consulting Group: *En ram för svensk industripolitik*. Stockholm 1979.
- Esping Andersen 1980 Esping Andersen, Gösta: *Social Class, Social Democracy and State Policy*. København 1980.
- Frøslev Christensen 1978 Frøslev Christensen, J.: *Industrikapitalen og Krisen*. RUC 1978.
- Frøslev Christensen 1980 Frøslev Christensen, J.: *Erhvervsstruktur, teknologi og levevilkår*. Lavindkomstkommissionen, Arbejdsnotat nr. 12. København 1980.
- Frøslev Christensen 1981 Frøslev Christensen, J.: »Teknologi, beskæftigelse og ulighed«. *Økonomi og politik*, 1980, nr. 4.
- Glans 1975 Glans, I.: *Politiske systemeffekter på ideologiske attityder*. Århus Universitet 1975. Stencil.
- Glans 1977 Glans, I.: »Socialdemokratiens væljarutveckling i Danmark, i skandinavisk perspektiv« i *Festskrift til Erik Rasmussen*. Århus Universitet 1977.
- Goul Andersen 1979 Goul Andersen, J.: *Mellemlagene i Danmark*. Århus Universitet 1979.
- Hedlund 1980 Hedlund, G.: »Modeller för den långsiktiga industripolitikens inriktning och informationsunderlag« i *Att utveckla en långsiktig industripolitik*, bilag 3. Industridepartementet. Stockholm 1980.
- Heidenheimer 1975 Heidenheimer, A. m. fl.: *Comparative Public Policy*. New York 1975.
- Kapp 1978 Kapp, K. W.: *The Social Costs of Private Enterprise*. Nottingham 1978.
- Kristensen og Jørgensen 1980 Kristensen, P. H. og Jørgensen, L. B.: »Industripolitisk planlægning – kampen om statens rolle« i Arnfred, N. m. fl.: *Samfundsplanlægning*. København 1980.
- Kristensen og Levinsen 1975 Kristensen, P. H. og Levinsen, J.: »Strukturkrisen og perspektiver for forandring«. *Tidsskrift for politisk økonomi* 1977 nr. 1.
- Korpi 1978 A Korpi, W.: *The Working Class in Welfare Capitalism*. London 1978.
- Korpi 1978 B Korpi, W.: »Social Democracy in Welfare Capitalism – Structural Erosion Welfare Backlash and Incorporation?«, *Acta Sociologica*. Supplement 1978.
- Krag og Andersen 1971 Krag, J. O. og Andersen, K. B.: *Kamp og fornyelse*. København 1971.
- Mathiesen 1979 Mathiesen, A.: *Uddannelsespolitikken, uddannelsesfordelingen og arbejdsmarkedet*. Lavindkomstkommissionen, arbejdsnotat nr. 4 1979.
- Mathiesen 1981 Mathiesen, A.: »Velfærdsfordeling eller fordeling af arbejdskraft«. *Økonomi og politik* 1980 nr. 4.
- Nielsen 1976 Nielsen, H. J.: »Politiske meninger og vælgeradfærd«, i Borre, O.: *Vælgere i 70'erne*. København 1976.
- NOU 1979 Norges Statistiske Utredninger: *Strukturproblemer og vekstmuligheter i norsk industri*. NOU 1979:35.

- OECD 1975 OECD: *The Aims and Instruments of Industrial Policy*. Paris 1975.
- Olsen 1980 Olsen, O. J.: *Industripolitik i Danmark, Norge og Sverige*. København 1980.
- Vangskjær 1980 Vangskjær, K.: *Industriudvikling og industripolitik*. København 1980.
- Valentin 1978 A Valentin, F.: »Nogle metodiske og empiriske problemer vedrørende interessestrukturen i det danske borgerskab«. *Nordisk Tidsskrift for Politisk Økonomi* nr. 7, 1977.
- Valentin 1978 B Valentin, F.: »Magt og interessestrukturer – en sociologisk replikt til en aktuel utopi i Teknologiuudvikling, arbejdsløshed, magtstrukturer. København 1978.
- Valentin 1978 C Valentin, F.: »Corporatism and the Danish Welfare State« i *Acta Sociologica* 1978, supplement.
- Valentin 1980 Valentin, F.: *Fordelingen af påvirkningsmuligheder*. Lavindkomstkommissionen, arbejdsnotat nr. 14, 1980.
- Worre 1976 Worre, T.: »Partisystemets ideologiske dimensioner« i Borre, O. *Vælgere i 70'erne*. København 1976.
- Worre 1978 A Worre, T.: »Folketingsvalget 15. februar 1977«. *Økonomi og politik* 1978 nr. 1.
- Worre 1978 B Worre, T.: *Klassepartier og klassestemme i de nordiske lande*. Stencil, Københavns Universitet 1978.
- Worre 1979 A Worre, T.: »Forandringer i det danske partisystems sociale grundlag« i Pedersen, M. N.: *Dansk politik i 1970'erne*. København 1979.
- Worre 1979 B Worre, T.: *Tabeller vedrørende folketingsvalget i 1979*. Stencil, Københavns Universitet 1979.